

Д.М. Кожабеков

*Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің М. Есболатов атындағы Алматы академиясы,
Алматы қ., Қазақстан Республикасы*

ЦИФРЛЫҚ ҚЫЛМЫСТЫЛЫҚТЫҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ ҰЙЫМДАСҚАН ТОПТЫҢ ҰҒЫМЫ МЕН БЕЛГІЛЕРІ

Аннотация. Мақалада цифрлық қылмыстылықтың дамуы жағдайындағы ұйымдасқан топтың қылмыстық-құқықтық ұғымы зерттеледі. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, цифрлық платформаларды және жасырын байланыс құралдарын пайдаланатын ұйымдасқан қылмыстық қызметтің қазіргі заманғы нысандары қарастырылады. Ұйымдасқан топтың белгілерін реттейтін Қазақстан Республикасының және бірқатар шет мемлекеттердің қылмыстық заңнамасына талдау жүргізілді. Зерттеу нәтижесінде ұйымдасқан топтың дәстүрлі белгілері цифрлық ортада әрекет ететін қылмыстық бірлестіктердің қызметін әрдайым толық бағалауға мүмкіндік бермейтіні анықталды. Зерттеу барысында ұйымдасқан топтың қылмыстық қызметтің сабақтастығы, қатысушылар құрамының тұрақтылығы және сандық құрамы, олардың әрекеттерінің үйлесімділігі, сондай-ақ қылмыстық мақсаттарға жету үшін цифрлық технологияларды пайдалану әлеуеті сияқты жүйелі белгілерін кешенді түрде бағалау қажеттігі негізделді. Зерттеу нәтижелері бойынша қазіргі жағдайда ұйымдасқан топ белгілерін соттық түсіндіруді жетілдіруге бағытталған ұсыныстар әзірленді.

Түйінді сөздер: ұйымдасқан қылмыс; трансұлттық ұйымдасқан қылмыс; ұйымдасқан топ; қылмыстық топ; ұйымдасқан топтың тұрақтылығы; киберкеңістік.

Д.М. Кожабеков

*Алматинская академия Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени М. Есболатова,
г. Алматы, Республика Казахстан*

ПОНЯТИЕ И ПРИЗНАКИ ОРГАНИЗОВАННОЙ ГРУППЫ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Аннотация. В статье исследуются вопросы уголовно-правового понимания организованной группы в условиях развития цифровой преступности. Рассматриваются современные формы организованной преступной деятельности, основанные на использовании информационно-коммуникационных технологий, цифровых платформ и анонимных средств взаимодействия. Проведен анализ уголовного законодательства Республики Казахстан и отдельных зарубежных государств, регулирующего признаки организованной группы. Установлено, что традиционные критерии организованной группы не всегда позволяют объективно оценивать деятельность преступных объединений в цифровой среде. В ходе исследования обоснована необходимость комплексной оценки таких системных признаков организованной группы, как непрерывность преступной деятельности, устойчивость и количество участников, четкая координация их действий, а также способность использовать цифровые технологии для достижения преступных целей. По результатам исследования сформулированы предложения по совершенствованию судебного толкования признаков организованной группы в современных условиях.

Ключевые слова: организованная преступность; транснациональная организованная преступность; организованная группа; преступная группа; устойчивость организованной группы; киберпространство.

D.M. Kozhabekov

*Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Esbulatov,
Almaty, the Republic of Kazakhstan*

THE CONCEPT AND SIGNS OF AN ORGANIZED GROUP IN MODERN CONDITIONS OF DIGITAL CRIME DEVELOPMENT

Abstract. The article examines the criminal law concept of an organized group in the context of the development of digital crime. It considers modern forms of organized criminal activity based on the use of information and communication

technologies, digital platforms, and anonymous means of interaction. The criminal legislation of the Republic of Kazakhstan and several foreign countries regulating the characteristics of an organized group is analyzed. The study substantiated the need for a comprehensive assessment of such systemic characteristics of an organized group as the continuity of criminal activity, the stability and number of participants, the clear coordination of their actions, and the ability to use digital technologies to achieve criminal goals. The necessity of assessing stability through the group's ability to ensure the continuity of criminal activity, coordinate the actions of its participants, and use digital technologies to achieve criminal objectives is substantiated. Based on the findings, proposals are formulated to improve the judicial interpretation of the characteristics of an organized group under modern conditions.

Keywords: organized crime; transnational organized crime; organized group; criminal group; sustainability of organized group; cyberspace.

DOI: 10.52425/25187252_2026_40_60

Kіpіcne. Жеке-дара жасалған заңсыз әрекеттерден гөрі ұйымдасқан қылмысты жасаудың қоғамдық қаупі жоғары. Бірнеше адамның күш-жігерін біріктіру, олардың заңсыз мақсатқа бағытталған ойластырылған әрекеттері қылмыстық ниеттің сәтті аяқталуын жеңілдетеді, көбінесе қылмыстың әрекетті жеделдетеді және жағымсыз нәтижелерді арттырады. Ұйымдасқан топтар жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылыққа бірдей құқықтық тәсілді көздейтін қолданыстағы заңнамалық модель негізделген және сұранысқа ие деп танылады.

Сонымен бірге, қоғамдық қатынастарды белсенді цифрландыру жағдайында, қылмыс айтарлықтай өзгерістерге ұшыраған кезде ұйымдасқан топтың сипаттамаларын анықтау барған сайын маңызды бола түседі. Себебі, тұрақтылық, бағыныштылық және топ мүшелері арасындағы тікелей байланыс сияқты дәстүрлі белгілер технология арқылы жүзеге асырылатын желілік, орталықтандырылмаған басқару үлгілеріне көбірек жол беріп, қылмыстық әрекеттерді анықтауды да, дәлелдеуді де қиындатады.

Сандық платформаларды, шифрланған коммуникацияларды, анонимді қаржы құралдарын және бөлінген функцияларды қолдану ұйымдасқан қылмыс туралы дәстүрлі түсініктердің өзектілігін әлсіретеді.

Ғалымдар арасында әділетті түрде айтылғандай, «цифрлық технологияларды дамыту жағдайында ұйымдасқан қылмыс өз қызметінің ауқымын арттырған кезде, құқық қорғау органдары бірлескен іс-қимыл шараларын жүргізу үшін халықаралық құқықтық актілерді басшылыққа алуға және кінәлі адамдарды қылмыстық жауапкершілікке тарту үшін рұқсат етілген дәлелдемелер алуды қамтамасыз етуге мәжбүр. Мұндай жағдайларда ұйымдасқан қылмыстық топқа қатысушылардың тұрақтылығын, ұйымшылдығын, рөлдердің бөлінуін және іс-әрекеттерінің келісімділігін дәлелдеу ерекше қиындық тудырады. Мұндай жағдайларда дәлелдемелер алу тергеудің күрделі кезеңдерінің бірі болып табылады, өйткені ақпараттың едәуір бөлігі шет елдердің юрисдикциясында орналасқан, онда қолданыстағы құқықтық құрылымдар әрдайым цифрлық технологиялармен жасалған ұйымдасқан қылмыстың жаңа түрлерін анықтауға мүмкіндік бермейді» [1, 14 б.]

Осыған байланысты Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі құқықтық саясат тұжырымдамасында белгіленген «халықаралық қатынастарды тұрақтандыруға және жаңа жаһандық қатерлер мен сын-тегеуріндерді еңсеруге бағытталған заңнаманы, оның ішінде қылмыстық заңнаманы дамытуға» байланысты бағыт ерекше өзекті болып отыр¹.

Осылайша, қолданыстағы құқықтық кемшіліктерді болдырмау қажеттілігі туындайды. Бұған ұйымдасқан топтардың белгілері мен ерекшеліктерін жан-жақты ғылыми және құқықтық талдау арқылы қол жеткізуге болады. Мұндай талдау тек ұлттық құқықтық жүйелерді ғана емес,

¹ Қазақстан Республикасының құқықтық саясатының 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 ж. 15 қазандағы № 674 Жарлығы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000674> (жүгінген күні: 20.04.2026).

сонымен бірге шетелдік нормалар мен құқық қолдану практикасын да есепке алуы қажет.

Материалдар мен әдістер. Зерттеудің эмпирикалық негізін Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасы (бұдан әрі – ҚР ҚК), ұйымдасқан қылмысқа қарсы іс-қимыл саласындағы халықаралық-құқықтық актілер, бірқатар шет мемлекеттердің қылмыстық заңнамасы, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулылары, ұйымдасқан қылмыс пен қылмыстық қызметтің цифрлық трансформациясы мәселелеріне арналған отандық және шетелдік ғылыми еңбектер, сондай-ақ цифрлық ортада әрекет еткен ұйымдасқан қылмыстық топтардың қызметіне байланысты қылмыстық істер бойынша сот-тергеу практикасының материалдары құрады.

Зерттеу мақсатына қол жеткізу үшін жалпы ғылыми және арнайы заңи әдістер кешені қолданылды. Формальды-құқықтық әдіс ұйымдасқан топтардың қызметі үшін қылмыстық жауаптылық мәселелерін реттейтін нормативтік құқықтық актілерді талдау кезінде пайдаланылды. Салыстырмалы-құқықтық әдіс Қазақстан Республикасында және шет мемлекеттерде ұйымдасқан топ белгілерінің заңнамалық бекітілу ерекшеліктерін анықтауға мүмкіндік берді. Жүйелік-құрылымдық әдіс арқылы ұйымдасқан топ қылмысқа қатысудың дербес нысаны және қазіргі ұйымдасқан қылмыстың элементі ретінде қарастырылды. Логикалық-құқықтық әдіс ұйымдасқан топ белгілерінің мазмұнын зерттеу және цифрлық қылмыстылық жағдайындағы құқық қолдану практикасын жетілдіруге бағытталған ұсыныстарды әзірлеу барысында қолданылды.

Нәтижелер, талқылау. Әлемдік ғылыми әдебиетте қазіргі цифрлық жағдайда ұйымдасқан қылмыс деп ақпараттық технологияларды түрлі тәсілдермен пайдалана отырып, ұзақ уақыт бойы онлайн немесе офлайн режимде әрекет ететін ұйымдасқан қылмыстық қауымдастықтар жүзеге асыратын ауыр қылмыстық қызмет түсініледі. Бұл ретте қазіргі заманғы цифрлық ұйымдасқан қылмыстың үш нысаны ажыратылады; 1) киберкеңістікке тәуелді ұйымдасқан қылмыс; 2) киберкеңістікті пайдалана отырып жасалатын ұйымдасқан қылмыс; 3) киберкеңістікті қолдай отырып, ұйымдасқан қылмыс [2, 14 б.].

Қазіргі әлемде ұйымдасқан қылмыстың жоғарыда аталған түрлерін бөліп көрсету цифрлық технологияларды қолданудан туындаған ұйымдасқан қылмыстың эволюциясын көрсетеді. Бұл қазіргі заманғы ұйымдасқан қылмыстық топтардың қызметі жедел, жаһандық қамту, шифрланған байланыс арналарын, анонимді төлем жүйелерін және заңсыз әрекеттерді үйлестіру үшін цифрлық платформаларды пайдалану арқылы желілік, орталықтандырылмаған және технологиялық делдалдық қылмыстық құрылымдар түрінде әрекет ететіндігіне байланысты. Осы өзгерістердің нәтижесінде ұйымдасқан қылмысты сипаттайтын «дәстүрлі» қылмыстық-құқықтық және криминологиялық белгілер ұйымдасқан қылмыстық топтар қызметінің сипаттамаларын, нысандары мен тетіктерін анықтауға инновациялық ғылыми тәсілдерді қайта қарауды және әзірлеуді қажет етеді.

Жоғарыда айтылғандарға сүйене отырып, ұйымдасқан топ ұғымынан туындайтын, қазіргі цифрлық ортаның қазіргі ерекшеліктеріне бейімделуі тиіс қатысудың жаңа формаларын анықтау және бөліп көрсету орынды болып көрінеді.

ҚР ҚК 3-бабының 36) тармақшасында ұйымдасқан топ дегеніміз – бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылық жасау мақсатында алдын ала біріккен екі немесе одан да көп адамдардың тұрақты тобы екендігі туралы ереже бекітілген².

Осы заңнамалық анықтамаға сүйене отырып, ұйымдасқан топты сипаттайтын төрт белгіні бөліп көрсету керек: а) топ екі немесе одан да көп адамнан тұрады; ә) адамдар топқа алдын ала біріккен; б) топ тұрақты сипатқа ие; в) топтың мақсаты бір немесе бірнеше қылмыстық құқық бұзушылық жасау болып табылады.

² Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі: 2014 ж. 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ [Электрондық ресурс] – Айналыс режим: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1400000226> (жүгінген күні: 20.04.2026).

Осы белгілердің қазіргі цифрлық жағдайларда заңсыз әрекеттерді жасауға қатыстылығын жан-жақты қарастырамыз, өйткені дәл цифрландыру жағдайында олардың мазмұны өзінің қылмыстық-құқықтық маңыздылығын сақтай отырып, айтарлықтай өзгеріске ұшырайды.

Ұйымдасқан топты сипаттайтын алғашқы белгі топта екі немесе одан да көп адамның болуы міндетті болып табылады. Қылмыстық құқық бұзушылықта осы белгіні анықтау үшін қылмыстық құқық бұзушылық субъектісінің жалпы белгілері бар екі немесе одан да көп адамның қатысуы, атап айтқанда олардың есі дұрыс деп танылып, қылмыстық жауаптылыққа қол жеткізілуі қажет.

2021-2025 жылдар аралығында ұйымдасқан топ құрамында жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатысты сотқа жолданған қылмыстық істер материалдарын зерделеу ұйымдасқан қылмыстық құрылымдардың сандық құрамына қатысты белгілі бір заңдылықтарды анықтауға мүмкіндік берді. Зерттеу барысында қылмыстық құқық бұзушылықтарды бірлесіп жасаған тұлғалар тобына қатысты қылмыстық істер талданып, олардың құрамындағы қатысушылар санына назар аударылды.

Астана және Алматы қалаларында зерттелген 120 қылмыстық іс материалдарын талдау нәтижелері зерттелген жағдайлардың 24%-ында екі адамнан, 18%-ында үш адамнан, 22%-ында төрт адамнан, ал 36%-ында бес және одан да көп адамнан құралған ұйымдасқан қылмыстық топтар әрекет еткендігін көрсетті. Бұл деректер қазіргі жағдайда ұйымдасқан қылмыстық қызметтің әртүрлі ұйымдастырушылық үлгілер арқылы жүзеге асырылатынын айғақтайды.

Сонымен қатар, талдау нәтижелері ұйымдасқан қылмыстық топтың қоғамдық қауіптілігі оның құрамындағы қатысушылардың санымен ғана емес, олардың өзара әрекеттесу деңгейімен, функцияларды бөлумен, қылмыстық мақсаттардың ортақтығымен және іс-әрекеттердің үйлестірілуімен де айқындалатынын растайды. Әсіресе цифрлық орта жағдайында қылмыстық қызметке қатысушылар саны салыстырмалы түрде аз болғанымен, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану олардың қылмыстық мүмкіндіктерін едәуір арттыруы мүмкін.

ҚР Қылмыстық кодексіне қатысушылардың саны туралы ғылыми ортада заңнамалық бекітілгеніне қарамастан, оның халықаралық-құқықтық нормаларға сәйкес еместігі туралы пікір бар. Мәселен, ҚР ҚК 3-бабы 36) тармақшасына сәйкес ұйымдасқан қылмыстық құқық бұзушылық деп тану үшін оны жасауда екі және одан да көп қатысушылардың болуы жеткілікті.

Сонымен бірге, 2000 жылғы 15 қарашадағы БҰҰ-ның Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясы «ұйымдасқан қылмыстық топ» ұғымын аша отырып, «белгілі бір кезең ішінде бар болған және бір немесе бірнеше ауыр қылмыстар немесе Конвенцияға сәйкес осындай деп танылған тікелей немесе жанама түрде қаржылық немесе басқа материалдық пайда алу үшін қылмыстар жасау мақсатында келісе отырып әрекет ететін үш немесе одан да көп адамнан тұратын құрылымдық ресімделген топ» ретінде көздейді³.

Шетелдік қылмыстық заңнамада ұйымдасқан қылмыстық топқа қатысушылардың санына қатысты әртүрлі тәсіл қарастырылғанын атап өткен жөн.

Сонымен, АҚШ заңнамасына сәйкес (Title 18 U.S. Code, Section 371) сөз байласу үшін қылмыстық қудалау заңсыз әрекетті жасау үшін екі немесе одан да көп адам алдын-ала сөз байласып, құқыққа қарсы әрекеттер жасау мақсатында оны жүзеге асыру үшін кем дегенде бір біліктілік әрекетін жасаған жағдайда мүмкін болады⁴. Құқыққа қарсы іс-қимыл туралы уағдаластыққа қол жеткізген кем дегенде екі тараптың сөз байласуын заңнамалық тұрғыдан белгілеудің ұқсас қағидаты 1977 жылы Ұлыбритания аумағында қолданылып жүрген қылмыстық

³ Біріккен Ұлттар Ұйымының Трансұлттық ұйымдасқан қылмысқа қарсы конвенциясын ратификациялау туралы: Қазақстан Республикасы 2008 ж. 4 маусымдағы № 40-IV Заңы [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z080000040_ (жүгінген күні: 20.04.2026).

⁴ U.S. Code § 371 - Conspiracy to commit offense or to defraud United States [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/371> (жүгінген күні: 20.04.2026).

сот төрелігі туралы актіде де бекітілген⁵.

Кейбір елдерде ұйымдасқан топты анықтаудағы заңнама көбінесе қатаң сандық көрсеткішке сүйенеді. Италия, Канада және Исландия сияқты елдердің қылмыстық заңнамасына сәйкес ұйымдасқан қылмыстық топ кем дегенде үш немесе одан да көп адамнан тұруы керек. Мысалы, Канада Қылмыстық кодексінің 467.1-бабында үш немесе одан да көп адамнан тұратын ұйымдасқан топ жасаған, Канада ішінде де, одан тыс жерлерде де әрекет ететін қылмыстық жауапкершілік қарастырылған⁶. Италия Қылмыстық кодексінің 416-бабында кемінде үш адамнан тұратын қылмыстық ұйым үшін жауапкершілік белгіленеді⁷. Исландия заңнамасы сонымен қатар қылмыстық ұйымды үш немесе одан да көп адамнан тұратын қауымдастық ретінде анықтайды, оның мақсаты 4 жылға бас бостандығынан айыру жазасы бар белгілі бір заңсыз әрекеттерді жасау болып табылады (Исландия Қылмыстық кодексінің 175-бабы)⁸.

Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы елдерінің қылмыстық заңнамасы бойынша да ұйымдасқан қылмыстық топтың сандық өлшем қарастырылған. Сонымен, ұйымдасқан қылмыстық топтың құрамында екі немесе одан да көп адамның болуы туралы талап Әзірбайжан Республикасының (ӘР ҚК 34-бабы)⁹, Беларусь Республикасының (БР ҚК 18-бабы)¹⁰, Қырғыз Республикасының (ҚР ҚК 42-бабы)¹¹, Ресей Федерациясының (РФ ҚК 35-бабы)¹², Өзбекстан Республикасының (ӨР ҚК 29-бабы)¹³ қылмыстық заңнамасында қарастырылған.

Ұйымдасқан қылмыстық топтың тұрақтылығы мен қатысушылар санын айқындайтын халықаралық және шетелдік нормаларды талдау олардың мазмұны мен құрылымдық ерекшеліктері әртүрлі екенін көрсетеді. Сонымен қатар, жалпы тәсіл-ұйымдасқан топ ұйымшылдықтың жоғары деңгейімен, атап айтқанда келісілген әрекеттердің болуымен, рөлдердің бөлінуімен және тұрақтылығымен ерекшеленеді.

Біздің ойымызша, ұйымдасқан қылмыстық іс-әрекет жаңа формаларға ие болатын цифрлық орта контекстінде заң шығарушы белгілеген қатысудың сандық критерийі қылмыстың осы түрін ұйымдастырудың нақты деңгейін көрсетпейді. Анонимділікті, бүркеншік атты және иесі көрсетілмеген аккаунттарды пайдалану сияқты цифрлық ортаның ерекшеліктері адамдарды сәйкестендіруді қиындатады, бірақ егер олар жалпы ниетпен біріктірілсе, олардың қылмыстық әрекетке қатысу фактісін жоймайды. Сонымен қатар, қылмыстық схемалар қатысушылар тікелей байланысқа түспестен жеке, оқшауланған функцияларды орындап, ортақ қылмыстық мақсатқа бірлесіп ықпал еткенде таратылуы мүмкін.

Ұйымдасқан қылмыстық топты сипаттау кезінде «екі немесе одан да көп адамның» сандық өлшемін бағалау формальдылықтан тыс болуы керек. Субъектілер арасындағы тұрақты функционалдық байланыстардың болуын, олардың іс-әрекеттерінің дәйектілігін және бірыңғай қылмыстық схемаға нақты қатысуын ескеру маңызды. Бұл тәсіл қатысушылар арасында жеке танысу немесе тікелей өзара әрекеттесу болмаған кезде, атап айтқанда рөлдердің бөлінуін және

⁵ Criminal Law Act 1977 [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_Law_Act_1977 (жүгінген күні: 20.04.2026).

⁶ Criminal Code of Canada (1985) (as of 2017) [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/> (жүгінген күні: 20.04.2026).

⁷ Codice Penale 2024 [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://www.brocardi.it/codice-penale/> (жүгінген күні: 20.04.2026).

⁸ The General Penal Code of Iceland [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://www.government.is/library/Files/General_Penal_Code_sept.-2015.pdf (жүгінген күні: 20.04.2026).

⁹ Уголовный кодекс Азербайджанской Республики: от 30 дек. 1999 г. № 787-IQ [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://prg.kz/document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353&pos2=698;295 (жүгінген күні: 20.04.2026).

¹⁰ Уголовный кодекс Республики Беларусь: от 9 июля 1999 г. № 275-3 [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (жүгінген күні: 20.04.2026).

¹¹ Уголовный кодекс Кыргызской Республики: от 28 окт. 2021 г. № 127 [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://prg.kz/document/?doc_id=36675065 (жүгінген күні: 20.04.2026).

¹² Уголовный кодекс Российской Федерации: от 13 июля 1996 г. № 63-ФЗ [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/?ysclid=mo5w7ydc9t512634613 (жүгінген күні: 20.04.2026).

¹³ Уголовный кодекс Республики Узбекистан: от 22 сент. 1994 г. № 2012-ХП [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: https://prg.kz/document/?doc_id=30421110&pos=51;312&doc_id2=30421110&pos2=624;291 (жүгінген күні: 20.04.2026).

цифрлық технологиялар арқылы өзара әрекеттесу сипатын ескере отырып, қатысуға мүмкіндік береді.

Қылмыстық әрекетке бірлесіп қатысушылықтың бастапқы деңгейінде өзара келісімге келу күрделі ұйымдастырушылық күш-жігерді қажет етпейді. Ал ұйымдасқан қылмыстық топты құру процесі топ мүшелерін іріктеуді, кездесулер өткізуді, шабуыл объектісін таңдауды топ ішіндегі міндеттерді мамандандыруды және алдағы қылмыстық әрекеттерін жоспарлауды талап етеді. Келтірілген дәлелдерді растау мақсатында Интернет желісін және электрондық төлем жүйелерін пайдалана отырып, қылмыстық қызметті жүзеге асырған ұйымдасқан қылмыстық топтың құрылымы мен жұмыс істеу тетігін көрсететін сот-тергеу практикасынан мысал келтіреміз.

Сонымен қатар, ұйымдасқан топтың тұрақтылығы әрдайым қылмыстық әрекеттің бірнеше мәрте жасалуымен немесе ұзақ уақыт қызмет етуімен ғана айқындала бермейді. Кейбір жағдайларда ұйымдасқан қылмыстық топ бір ғана ауыр немесе аса ауыр қылмысты жасау мақсатында құрылуы мүмкін, алайда мұндай қылмыс жоғары деңгейдегі ұйымдастырушылық дайындықты, қатысушылар арасында функцияларды бөлуді, қаржыландыруды және үйлестіруді талап етеді. Мұндай жағдайларда қылмыстың қайталану белгісі топтың жоғары дәрежедегі тұрақтылығын көрсететін өзге белгілермен алмастырылады.

Бұл тұжырым Қарағанды облысының қылмыстық істер жөніндегі мамандандырылған ауданаралық сотының архивінен зерделенген № 203572031000457 қылмыстық іс материалдарымен расталады. Аталған іс бойынша алты адамнан тұратын трансұлттық ұйымдасқан қылмыстық топ Қарағанды облысының аумағында есірткі құралдарын өндірумен және өткізумен байланысты аса ауыр қылмыстар жасаған.

Қылмыстық іс материалдарына сәйкес, ұйымдастырушы тергеумен анықталмаған тұлға болып, Ресей Федерациясының аумағында болған. Ол «Signal» мобильдік қосымшасында «Джама» бүркеншік атын пайдаланып, TOR желісі арқылы қылмыстық топ мүшелерін іріктеген, олардың әрекеттерін үйлестірген және «Signal» мен «Totalcoin.kz» платформалары арқылы қаржыландыруды жүзеге асырған. Тергеу барысында ұсталған тұлғалардың әрқайсысы «Джама» есімді ұйымдастырушыдан есірткі зертханасын құру, тұрғын үй жалдау, есірткі заттарын өндіру және тарату жөнінде нұсқаулар алып отырғаны анықталған.

Сонымен қатар, қылмыстық топ мүшелері ұсталған кезде бір-бірімен жеке таныс болмаған. Дегенмен олардың әрқайсысының ұялы телефондарынан ұйымдастырушымен жүргізілген хат алмасулар, жалға алынған тұрғын үйлерде орналасқан есірткі зертханалары, есірткі құралдары мен оларды дайындауға арналған жабдықтар, сондай-ақ қылмыстық қызметті қаржыландыру үшін алынған ақша қаражаттары анықталған.

Аталған мысал қазіргі цифрлық жағдайларда ұйымдасқан топтың тұрақтылығы міндетті түрде қатысушылардың ұзақ мерзімді жеке байланыстарымен немесе олардың бір жерде шоғырлануымен сипатталмайтынын көрсетеді. Керісінше, қылмыстық қызметтің тұрақтылығы қашықтан басқару мүмкіндігімен, цифрлық коммуникация арналарының тұрақтылығымен, функциялардың нақты бөлінуімен және қатысушылардың бірыңғай қылмыстық мақсатқа бағытталған үйлестірілген әрекеттерімен айқындалады.

Мәселен, азамат И. Қазақстан Республикасынан тыс жерде бола отырып, фишингтік интернет-ресурстар арқылы азаматтардың ақшалай қаражатын ұрлауға бағытталған жоспар әзірледі. Осы жоспарды іске асыру шеңберінде ол пайдаланушылардың құпия деректерін (логиндер, парольдер, SMS-расталулар) жинау үшін оның функционалдығын қамтамасыз ете отырып, екінші деңгейдегі банктердің бірінің ресми порталына сырттай толық сәйкес келетін веб-сайттың телнұсқасын жасады. Зиянды сілтемелерді тарату үшін И. мессенджерлер мен әлеуметтік желілердегі анонимді профильдерді пайдалана отырып, әлеуетті құрбандарға банктік операцияларды растау немесе бонустар алу сылтауымен сілтеме бойынша өту ұсыныстарымен

жаппай хабарлама жіберуді жүзеге асырған Ташкент қаласының тұрғыны Б-ны тартты.

И. сонымен қатар өзінің қылмыстық жоспарларын жүзеге асыру үшін аз. С. және К.-ны тартты. Техникалық дағдыларды меңгерген азамат С. алынған деректерді өңдеуді, бір реттік растау кодтарын құрықтауды және жәбірленушілердің банктік шоттарына қол жеткізуді қамтамасыз етті. Ол өз әрекеттерін VPN-қызметтерін және басқа анонимизация құралдарын қолдана отырып, қашықтан жүргізді. Азамат К. «дроппер» рөлін атқарды, оның атына банктік карталар мен электронды әмияндар ресімделді, олар арқылы ұрланған қаражат алынып, қолма-қол ақшаға айналды және қатысушылар арасында бөлінді. Сот И., Б., С. және К.-лардың әрекеттерін ұйымдасқан топ жасаған деп саралады¹⁴.

Біздің ойымызша, сот кінәлі адамдардың әрекеттерін ұйымдасқан қылмыстық топ ретінде негізді түрде таныды. Тікелей байланыс пен жеке танысудың болмауына қарамастан, олардың әрекеттері үйлесімділікпен, рөлдердің нақты бөлінуімен және жалпы мақсатпен – қылмыстық нәтижеге қол жеткізумен сипатталатын бірыңғай қылмыстық идеяны құрайды.

Шетелдік зерттеушілер цифрлық технологияларды пайдаланудың өзі қылмыстылықтың дербес түрін қалыптастырмайтынын және дәстүрлі қылмыстық-құқықтық конструкцияларды алмастырмайтынын атап көрсетеді [3].

Қазіргі цифрлық жағдайларда жасалатын ұйымдасқан қылмысты саралау кезінде проблемалар туғызатын белгілердің бірі-белгі-тұрақтылық.

Топтың тұрақтылығы, атап айтқанда, оның құрамының тұрақтылығы, оның мүшелері арасындағы тығыз байланыс, олардың іс-әрекеттерінің келісімділігі, қылмыстық іс-әрекеттің формалары мен әдістерінің тұрақтылығы, оның өмір сүру ұзақтығы сияқты белгілермен дәлелденуі мүмкін [4, 104 б.].

Мысалы, зерттеу авторлары Интернет желісінде жасалатын мүліктік қылмыстардың ішінде кеңінен таралған түрлеріне «нигериялық хаттар» деп аталатын алаяқтық схемаларын [5], фишингті [6] және вишингті [7] жатқызады.

Сонымен қатар, ұйымдасқан қылмыстың трансформациясы жағдайында, әсіресе цифрландыру жағдайында, иерархия, өмір сүру ұзақтығы және құрамның тұрақтылығы туралы дәстүрлі идеялар қылмыстық бірлестіктердің жұмыс істеуінің нақты тетіктерін әрдайым көрсете бермейді. Бұл ретте іс-әрекеттердің келісімділігі, рөлдердің бөлінуі, жоспардың болуы, қатысушылардың өзара байланысы және қылмыстық іс-әрекеттің қайталануы сияқты белгілер арқылы тұрақтылық өлшемдерін ашатын жоғары сот сатыларының ұстанымдарында әдіснамалық маңыздылық сақталғанмен, алайда заманауи жағдайларға бейімделуді талап етеді.

Сандық ортада ұйымдасқан топтың тұрақтылығы сапалы түрде әр түрлі мазмұнға ие болады және оны формальды-ұйымдастырушылық белгілер (қатаң иерархия, тұрақты құрам, қызмет ету ұзақтығы) арқылы емес, функционалдық сипаттамалар арқылы бағалау керек. Мұндай сипаттамаларға топтың ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану есебінен қылмыстық қызметтің үздіксіздігін қамтамасыз ету қабілеті, цифрлық өзара іс-қимылдың тұрақты арналарын (мессенджерлер, шифрланған платформалар, анонимді желілер) қолдау, сондай-ақ қатысушылар арасында физикалық байланыссыз нақты уақыт режимінде іс-қимылдарды жедел үйлестіру мүмкіндігі жатады.

Цифрландыру жағдайында қатысушылардың өзара іс-қимылы бірыңғай басқару орталығы жоқ немесе жасырын болатын желілік (көлденең) қағидат бойынша құрылатындығы, ал функциялар икемді бөлінетіндігі және нақты тапсырмаға байланысты өзгеруі мүмкін екендігі ерекше маңызға ие. Мұндай модель шығарылған қатысушыларды тез ауыстыруға, қылмыстық әрекетті масштабтауға және құқық қорғау органдары схеманы ішінара ашқан кезде де оның

¹⁴ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының Сот актілерінің банкі [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://office.sud.kz/new/form/courtActs/index.xhtml> (жүгінген күні: 20.04.2026).

тиімділігін сақтауға мүмкіндік береді. Дәл осы қабілет өзін-өзі сақтау, қылмыстық әрекетті бейімдеу және көбейту оның қазіргі түсінігінде тұрақтылықтың болуын көрсетеді.

Сонымен қатар, тұрақтылық қолданылатын қылмыстық схемалардың қайталануынан, қатысушылардың іс-әрекеттерін стандарттаудан, пысықталған цифрлық құралдардың (фишингтік сайттар, дерекқорлар, жәбірленушілермен өзара іс-қимыл скриптері) болуынан, сондай-ақ қылмыстық табыс алудың жүйелік сипатынан көрінеді. Топ бір қылмыс жасау үшін құрылған, бірақ ұзақ дайындықты, рөлдерді бөлуді, техникалық қамтамасыз етуді және үйлестіруді қажет ететін жағдайларда да, мұндай жағдайлар тұрақтылықтың болуын көрсетуі мүмкін.

Бұл жағдайда ұйымдасқан топты құруды және басқаруды жүзеге асыратын адамдарды анықтау проблемасы айтарлықтай қиындайды. Мұндай жағдайларда ұйымдастырушының қылмыстық топтың құрушысы және оның басшылығы туралы идеясы дәстүрлі қылмыстық-құқықтық белгілерге толық сәйкес келмейді. Қазіргі заманғы цифрлық ұйымдасқан қылмыс қылмыстық топта кейбір адамдар қаржы, басқалары логистика, басқалары жалдау, үйлестіру, цифрлық қауіпсіздік немесе трансшекаралық байланыстар үшін жауап беретіндігімен сипатталады. Бұл ретте негізгі шешімдер заманауи цифрлық арналар арқылы қашықтан қабылданады [4, 69 б.].

Осылайша, қазіргі жағдайда ұйымдасқан топтың тұрақтылығын ішкі ұйымның формасына, соның ішінде өзара әрекеттесудің цифрлық модельдеріне қарамастан, оның тиімді жұмыс істеуі және қылмыстық мақсаттарға жету қабілеті ретінде қарастырған жөн. Бұл технологиялардың дамуы мен қылмыстың трансұлттық сипатын ескере отырып, құқық қолдану практикасында дәстүрлі тәсілдерді қайта қарастыруды және осы белгіні бағалаудың жаңа критерийлерін әзірлеуді талап етеді.

Қорытынды. Қазіргі цифрлық жағдайларда ұйымдасқан қылмысты сипаттайтын белгілерге жүргізілген талдау Қазіргі қылмыстық-құқықтық белгілер салыстырмалы түрде тұрақты иерархияның болуын, қатысушылардың аумақтық локализациясын және олардың арасындағы тікелей өзара әрекеттесуді болжайтын ұйымдасқан қылмыстың дәстүрлі моделіне көбірек бағытталғанын көрсетті. Алайда, цифрлық технологияларды қолдана отырып жасалған ұйымдасқан қылмыстың қазіргі формалары басқа ұйымдық модельмен сипатталады, онда қылмыстық қызметті басқару, қаржыландыру, үйлестіру және қамтамасыз ету функциялары әртүрлі юрисдикциялардағы және тек цифрлық байланыс арналары арқылы өзара әрекеттесетін бірнеше адамдар арасында бөлінуі мүмкін.

Осыған байланысты «Соттардың бандитизм және қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатыса отырып, басқа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жауапкершілік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2001 жылғы 21 маусымдағы Нормативтік қаулысында тиісті түсініктеме беру қажет болып көрінеді¹⁵.

Атап айтқанда, жоғарыда аталған қаулыда ұйымдасқан қылмыстың қазіргі заманғы түрлеріне қатысты ұйымдасқан топтың ұйымдастырушысын, басшысын, үйлестірушісін және өзге де қатысушыларын айқындауға мүмкіндік беретін өлшемшарттарды бекіту орынды. Сондай-ақ, ұйымдасқан топтардың қатысушылары арасында жеке байланыстардың болмауы және ұйымдасқан қылмыстық топ құрамының икемділігі оны тұрақты ұйымдасқан қылмыстық топ деп тануға кедергі келтірмейтінін анықтау қажет.

Баяндалғанның негізінде Соттардың бандитизм және қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатыса отырып, басқа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жауапкершілік туралы

¹⁵ Соттардың бандитизм және қылмыстық құқық бұзушылықтарға қатыса отырып, басқа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жауапкершілік туралы заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы: нормативтік қаулысы 2001 ж. 21 маусым № 2 Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының [Электрондық ресурс] – Айналыс режимі: <https://office.sud.kz/new/form/courtActs/index.xhtml> (жүгінген күні: 20.04.2026).

заңнаманы қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысын мынадай мазмұндағы ережемен толықтыру ұсынылады:

«Мұндай бірлестікті құрған не оның қызметіне басшылықты, үйлестіруді немесе өзге де басқарушылық ықпал етуді жүзеге асыратын, оның ішінде қылмыстық қызметтің бағыттарын айқындауды, қатысушылардың арасында функцияларды бөлуді, осындай адамның орналасқан жеріне және басқаруды жүзеге асыру тәсіліне қарамастан, қылмыстық топтың тұрақты жұмыс істеуін қаржылық, ақпараттық, технологиялық не өзге де қамтамасыз етуді қоса алғанда, адам қылмыстық топтың ұйымдастырушысы деп танылады, оның ішінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана отырып».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ott, T. Responding to the Threat of International Organized Crime: A Primer on Programs, Profiles, and Practice Points / T. Ott // United States Attorneys' Bulletin. – 2012. – Vol. 60. – Pp. 1-24.
2. Di Nicola, A. Towards Digital Organized Crime and Digital Sociology of Organized Crime / A. Di Nicola // Trends in Organized Crime. – 2022. – Pp. 1-20.
3. Chawki, M. Nigeria tackles advance fee fraud [Электронный ресурс] / M. Chawki // Journal of Information, Law and Technology. – 2009. – No. 1. – Режим доступа: https://go.warwick.ac.uk/jilt/2009_1/chawki (дата обращения: 03.01.2026).
4. Борчашвили, И.Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме: Жалпы бөлік. 1 том / И.Ш. Борчашвили. – Алматы: «Жеты жарғы», 2022. – 820 б.
5. Yar, M. The novelty of cybercrime: An assessment in light of routine activity theory / M. Yar // European Journal of Criminology. – 2005. – Vol. 2. № 4. – Pp. 407-427.
6. R. Dhamija. Why phishing works: Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI 2006). – Montreal, Quebec, Canada, 2006. – Pp. 581-590.
7. F. Maggi, Are the con artists back? A preliminary analysis of modern phone frauds: Proceedings of the 10th IEEE International Conference on Computer and Information Technology. – Bradford, West Yorkshire, UK, 2010. – Pp. 824-831.
8. Амуртаева, Д.Т. Некоторые вопросы уголовной ответственности за создание и руководство транснациональными преступными объединениями / Д.Т. Амуртаева // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2025. – № 3 (37). – С. 65-72.

References:

1. Ott, T. Responding to the Threat of International Organized Crime: A Primer on Programs, Profiles, and Practice Points / T. Ott // United States Attorneys' Bulletin. – 2012. – Vol. 60. – Pp. 1-24.
2. Di Nicola, A. Towards Digital Organized Crime and Digital Sociology of Organized Crime / A. Di Nicola // Trends in Organized Crime. – 2022. – Pp. 1-20.
3. Chawki, M. Nigeria tackles advance fee fraud [Elektronnyj resurs] / M. Chawki // Journal of Information, Law and Technology. – 2009. – No. 1. – Rezhim dostupa: https://go.warwick.ac.uk/jilt/2009_1/chawki (data obrashheniya: 03.01.2026).
4. Borchashvili, I.Sh. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсіндірме: Жалпы бөлік. 1 том / I.Sh. Borchashvili. – Almaty: «Zhety zharғы», 2022. – 820 b.
5. Yar, M. The novelty of cybercrime: An assessment in light of routine activity theory / M. Yar // European Journal of Criminology. – 2005. – Vol. 2. № 4. – Pp. 407-427.
6. R. Dhamija. Why phishing works: Proceedings of the SIGCHI Conference on Human Factors in Computing Systems (CHI 2006). – Montreal, Quebec, Canada, 2006. – Pp. 581-590.
7. F. Maggi, Are the con artists back? A preliminary analysis of modern phone frauds: Proceedings of the 10th IEEE International Conference on Computer and Information Technology. – Bradford, West Yorkshire, UK, 2010. – Pp. 824-831.
8. Amurtaeva, D.T. Nekotorye voprosy ugovolnoj otvetstvennosti za sozdanie i rukovodstvo transnacional'nyimi prestupnymi ob#edinenijami / D.T. Amurtaeva // Құқық қорғау органдары академиясының Жаршысы. – 2025. – № 3 (37). – С. 65-72.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР / СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ / INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Даурен Мейрханович Кожабеков – М. Есболатов атындағы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Алматы академиясының докторанты, құқық магистрі, e-mail: daurenkozhabekov2016@gmail.com.

Кожабеков Даурен Мейрханович – докторант Алматинской академии Министерства внутренних дел Республики Казахстан имени М. Есбулатова, магистр права, e-mail: daurenkozhabekov2016@gmail.com.

Kozhabekov Dauren Meirkhanovich – Doctoral Student of the Almaty Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan named after M. Yesbulatov, Master of Law, e-mail: daurenkozhabekov2016@gmail.com.